

5a. Lone Frank: *Ond i sulet*

Teksten er fra Weekendavisen den 2. oktober 2020. Den er her gengivet i uddrag.

Lone Frank (f. 1966), dansk videnskabsjournalist og forfatter.

Skurke er de mest interessante figurer, siger man gerne. De har bare mere saft og fylde end helteskikkelser, der let bliver blodfattige i deres entydighed. Og det er ikke en tilfældig kulturel fetich¹, men en dyb evolutionær arv. Ganske som selve vores hang til historier.

Umiddelbart hengiver vi os til litteratur, fordi der er nydelse at hente. Det er ganske simpelt frydefuldt at sidde behageligt i ro og forlade sin egen verden til fordel for andre universer, som måske er mere spændingsfyldte, mere romantiske eller mere angstprovokerende. Men når det i dag vækker nydelse, er det formentlig fordi det i sin tid på savannen har givet en overlevelseshed.

Darwinistiske litteraturforskere (dem findes der en lille hård kerne af) argumenterer for, at historier med deres personkarakteristikker og sociale interaktioner udgør en effektiv mental simulator. Fiktionen er et rum, hvor hjernen i sikkerhed kan øve sig og dermed forberede sig på situationer, omstændigheder og mennesketyper, som den risikerer at møde i den virkelige verden.

Inden for denne overlevelsens logik giver det også mening, at det onde – de onde – har særligt godt tag i os. Der er større fordel ved at lære om det, der potentielt er farligt. Derfor trækker det onde helt automatisk flere følelser, mere opmærksomhed og mere engagement end det uskadelige og behagelige. Og derfor er det mere lifligt at simulere omgang med uberegnelige skurke end med renskurede helte.

Meget tyder på, at simulation virker. Overordnet viser det sig, at læsning af skønlitteratur både umiddelbart og over længere tid øger evnen til både at læse andre mennesker og indleve sig i deres stemninger og følelser. Graden af social forståelse vokser med andre ord.

Men man ser også mere specifikke effekter. Som medieforsker Rikke Schubart foreslår i bogen *Mastering Fear* fra 2018, kan gysere og skrækfilm give en psykisk polstring og robusthed til rystende espeløv². Og lige nu antyder et konkret dansk-amerikansk studie, at jævnlige doser af fiktiv skrækpåvirkning dæmper virkelighedens rædsler. Anført af horror-specialist Mathias Clasen fra Aarhus Universitet spurgte forskerne til 310 amerikaneres tv-forbrug samt deres psykiske velbefindende. Det var i april, da coronapandemien var ny og skræmmende, og det fremgik, at personer, der »ofte engagerede sig med skræmmende fiktive fænomener«, klarede belastningen bedre rent psykologisk end mennesker uden faible³ for horror.

Personligt ser jeg sjældent bloddryppende film, og jeg læser aldrig krimier. Til gengæld sætter jeg fra tid til anden gang i den indre horror-simulering. Har nogen trådt mig over tærne eller ligefrem gjort mig ondt, kan jeg udfolde livagtige hævnfantasier om vold og sabotage – skibskatastrofer og pludselig død. Fra min lænestol er jeg fint i stand til det mest brutale, og det er alt sammen yderst tilfredsstillende.

Usundt, vil mange nok sige og anbefale en psykiatrisk konsultation, for der hersker en udbredt formening⁴ om, at man endelig⁵ skal holde sin psyke ren og endelig tilbagevise ondskabsfulde impulser ved at tænke positivt. Den, der tænker grimme tanker, er nemlig et dårligt menneske.

Men jeg kunne aldrig drømme om at censurere eller undertrykke mine tanker om

¹ *fetich*: noget, der dyrkes fx som statussymbol.

² *espelev*: blade på et løvtræ, som sættes i kraftig bevægelse selv ved svag vind.

³ *faible*: forkærlighed.

⁴ *formening*: mening om.

⁵ *endelig*: for alt i verden.

45 gengældelse, det være sig nok så ondskabsfulde tanker. For selve simulationen, også simulationen af det overdrevne, er netop en måde at håndtere frustration, nedgroethed og måske ligefrem spirende had. De stærkt ubehagelige følelser flammer op, de tilfredsstilles virtuelt, og så mister de deres tiltrækning og kan lægges til side. Der bliver ikke engang nag tilbage.

(...)

Interessant nok spejler netop litteraturen til enhver tid kulturens opfattelse af, hvad ondskab er, og hvor det onde kommer fra.

50 Hos Dostojevskij⁶ i sidste halvdel af 1800-tallet hørte ondskaben hjemme hos amoralske individer. Det handlede om svage og vanartede karakterer, som valgte at se bort fra god og from levevis. Hundrede år senere i kølvandet på '68 var ondskab en konsekvens af sociale forhold. Forbrydere og litterære skurke var mishandlede af skæbnen og formet af en dårlig barndom og elendige økonomiske kår.

55 I dag har vi især kastet vores kærlighed på forestillingen om den medfødte ondskab, og psykopaten er blevet en litterær yndlingsskikkelse. De krimier, der konsumeres i enorme oplag, fokuserer ofte på sadistiske⁷ psykopater og sygelige narcissister, og deres udfoldelser kan ikke blive perverse nok.

⁶ *Dostojevskij*: (1821-1881), russisk forfatter.

⁷ *sadistiske*: den form for ondskab, som består i, at et menneske oplever tilfredsstillelse ved at påføre andre levende væsener lidelse.

5b. Hans Scherfig: Af *Det forsømte Foraar*

Teksten er et uddrag fra romanen Det forsømte Foraar (1940).

Hans Scherfig (1905-1979), dansk forfatter.

Aben er en ganske lille Mand. Det vides ikke, hvor gammel han er, men han maa have eksisteret allerede i de ældste Tider. Han har hvidt Kindsæg som en Chimpanse og smaa onde tætsiddende Øjne.

Det siges, at han skal være en hjertensgod Mand i sit Privatliv. Der gaar Rygter om, at han spiller Cello. Han siges ogsaa at være set engang i Frederiksberg Have legende fredeligt med smaa Børnebørn, men man kan ikke rigtig tro paa det. Og de store i tredie Gymnasium¹ siger, at han i Virkeligheden er en fin og elskelig Mand, men det lyder som en uhyggelig Spøg. Man kan overhovedet ikke forestille sig Aben privat. For tredie Mellem² er han selve den kolde Rædsel.

Han kommer løbende ind i Klassen. Og mens han løber, skriger han:

— Thygesen, op til Tavlen ! —

Han har en Stabel Regnehæfter under Armen, og han kaster dem rasende paa Katederet, mens de smaa Øjne stirrer forbitret under de hvide buskede Bryn og hele hans lille Person ryster. Der er ingen Tvivl om, at Aben er ond idag. Og en lammende Angst spreder sig over Klassen.

Thygesen rejser sig tungt. Hans store Øjne flakker hjælpeløst. Hans Mund mimrer. Alt, hvad han repeterede inde paa Klosett³ er glemt. Al Tankeevne er standset hos ham.

Aben har nærmet sig ham og staar over for ham med Hænderne i Siden. Han er mindre end den tykke Dreng, og han stirrer vildt op paa ham og ryster af Vrede. Og Thygesens Øjne flakker ikke mere. Han stirrer tomt og hypnotiseret ned i Abens Blik.

Der gaar en lang Tid paa den Maade. Der er dødsstille i Klassen. Man er bange, men man er fuld af indre Fryd over, at det ikke er en selv, der staar deroppe ved Tavlen foran Aben.

Og Thygesen ser intet andet i Verden end de smaa vilde Abeøjne.

Saa skriger Aben pludselig: — Slubbet ! Slyngel ! — Og han skriger med sine Lungers fulde Kraft, saa det høres over store Dele af Skolen, og Undervisningen i de to Naboklasser maa gaa i Staa, og man ser ængstelige Ansigter bag Glasruderne.

Aben har grebet den tykke Dreng ved Sidehaaret og trækker hans Hovede ned mod sig, saa Thygesen kan mærke hans Aande, som lugter daarligt. Og saa bliver Thygesen dunket voldsomt i Nakken med smaa haarde Knoer.

Endnu ved ingen, hvad det hele drejer sig om. Mindst af alle Thygesen. Han har Taarer i Øjnene og er sig store Forbrydelser bevidst⁴, men han har absolut ingen Anelse om, hvori Forbrydelserne kan bestaa.

Først da Aben lader hans Hovede være og løber tilbage til Katederet og henter det øverste af Regnehæfterne, gaar det op for ham, at der maa være skæbnesvangre Fejl i de matematiske Hjemmeopgaver.

Aben ser forbitret i Hæftet og paa Thygesen.

— Og det Svineri vover du at byde mig ! Den Slags vover du at aflevere til mig ! Ved du, hvad du er ! Naa ikke ? Saa skal jeg sige dig det !

Du er en Slubbet ! En Slubbet ! En Slubbet ! —

Og saa begynder Gennemgangen af den Opgave, som Thygesen har gjort Fejl i.

¹ tredje Gymnasium: 3. g.

² tredie Mellem: 8. klasse.

³ Klosett: toilettet.

⁴ er sig store Forbrydelser bevidst: tror, han har gjort noget forkert.